

**ТРАКИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

ПЕТЪР АТАНАСОВ ПЕТРОВ

**СЪВРЕМЕННИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ТЕХНИКИ НА
РИСУВАНЕ В ПОДГОТОВКАТА НА СТУДЕНТИ ОТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИ СПЕЦИАЛНОСТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

Професионално направление:

1.2. Педагогика

Научен ръководител: доц. д-р Ани Златева

Стара Загора
2022

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширено заседание на катедра „Педагогика и социални науки“ към Педагогически факултет при Тракийски университет – гр. Стара Загора, проведено на 13. 06. 2022 година.

Дисертацията е в обем 192 страници на основния текст и 18 страници приложения. Използваните литературни източници са 77 заглавия, от които – 63 на кирилица, 6 на латиница, 8 интернет ресурси.

Защитата на дисертацията ще се състои на2022 г. от:00 часа в зала 205 на Педагогически факултет при Тракийски университет – Стара Загора.

Научно жури:

1. проф. д-р Бисера Василева Вълева
2. проф. д-р Даниела Тодорова Маркова
3. доц. д-р София Христова Дерманджијева
4. проф. д-р Мария Славова Тенева
5. доц. д-р Дияна Паскалева Георгиева

Резервни членове:

1. доц. д-р Маринета Георгиева Млячкова
2. доц. д-р Антон Пенчев Стойков

Съдържание

ГЛАВА ПЪРВА.....	8
1..... Съвременни тенденции в развитието на изобразителното изкуство	
1.1.1. Материали и техники използвани в изобразителното изкуство в исторически аспект.....	9
1.1.2. Модерно изкуство.....	10
1.1.3. Съвременно изкуство.....	10
1.2.1. Съвременни изобразителни техники, приложими в обучението по изобразително изкуство.....	11
1.2.2. Съвременни експериментални техники на рисуване, приложими в обучението по изобразително изкуство.....	11
1.2.2.1. В обучението в началното училище.....	12
1.5. Възможностите които предоставят изобразителните техники в съвременната учебна програма по изобразително изкуство.....	16
ГЛАВА 2:	18
Концептуална рамка на изследването.....	18
2.1. Организация и провеждане на експерименталното изследване	18
2.2. Цел, задачи, хипотеза на изследването. Обект и предмет.....	18
2.2.1. Критерии и показатели на експерименталното изследване.....	22
2.3. Концепция на педагогическия експеримент в началното училище.....	24
2.4. Концепция на педагогическия експеримент със студентите от педагогическите специалности.....	24
ТРЕТА ГЛАВА	26
3. Анализ на резултатите от експеримента в началното училище – 1-ви клас.....	26
3.1. Анализ на резултатите от експеримента със студенти от педагогически факултет	27
3.1.1. Сравнителен анализ на експеримента със студентите от педагогическите специалности и експеримента в първи клас.....	29
ИЗВОДИ.....	33
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	36

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд обхваща актуална и значима тематика, касаеща използването на експериментални техники на рисуване при обучението на студенти от педагогически специалности. Той се базира на анализ на теоретични източници, проучване на добри практики, както и на собствено експериментално изследване и резултати. Дисертацията представлява научно изследване с теоретичен и приложен характер.

Разработената обучителна система, която отговаря на изискванията на съвременните образователни тенденции и подпомага развитието на изобразителните им умения и творческото мислене. В съдържателен и процесуален план обосновката и представлява опит за повишаване творческия потенциал, преодоляване на шаблонния начин на провеждане на упражненията по изобразително изкуство и предлагане на нов модел за действие. На основата на усвоени знания от експериментирането с изобразителните материали и техники се изграждат умения за трансфер към практически дейности, приложими в професионалната учителска практика.

Оценката на ефективността му е направена на база данни от постиженията на студентите и учениците в процеса на експерименталната работа, проверени чрез измервателен инструментариум.

На основание извършения анализ от емпиричните данни са формулирани изводи, които обобщават резултати и приносите на дисертационния труд.

2. Актуалност на изследователския проблем и мотиви за избор на темата

Практическото обучение по изобразително изкуство на студентите от педагогическите специалности е свързано с използването на съвременни експериментални техники на рисуване. Съвременното изобразително изкуство е съвкупност от непрекъснато променящи се тенденции, целящи осигуряване свобода на възгледи и идейно себеизразяване. Динамиката в развитието на различните области от съвременния живот и проявленията в съвременното изкуство, изисква в подготовката на педагогическите кадри в областта на изобразителното изкуство да се включи многообразието от изобразителните материали и техники, използвани от съвременните художници. Това дава възможност обучението на студентите да отговаря адекватно на нарастващата нужда от изграждане на креативно мислене, творческо търсене и приобщаване на децата към изобразителната дейност.

Актуалността на изследователския проблем е изведена от разнообразните форми на изобразителните материали и експерименталните техники на рисуване използвани от съвременното изобразително изкуство и съчетаването им с методическата подготовка.

Значимостта на темата се основава на възникналите дефицити в педагогическата теория и практика свързани шаблонния начин на провеждане на упражненията, формално изпълнение на задачите, застойните процеси в развитието на детската изобразителна дейност в началното училище.

Изборът на изследователската тема е в съответствие с тенденцията за изграждане на основни ключови компетенции, чрез експериментиране с изобразителни материали и техники.

3. Концептуална рамка на изследването

Основната *Цел на изследване* е теоретически да се обоснове, методически да се разработи и експериментално да се докаже необходимостта от прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване за да се повлияе на изобразителна подготовка на студентите от педагогическите специалности чрез стимулиране на творческия им потенциал, подпомагане развитието на изобразителните им умения и творческото мислене.

Обект на изследване е на изследването са изобразителната дейност в обучението на студенти от педагогически специалности при прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни и експериментални техники на рисуване.

Предмет на изследване са съвременни и експериментални техники на рисуване в подготовка на студенти от педагогически специалности.

Изследването е базирано на научно-теоретични постановки като интерпретира и диференцира знания и умения, а проверката по време на експерименталната работа дава отговор на научния въпрос, формулиран като *работна хипотеза*:

Ако може теоретически да се обоснове, методически да се разработи и експериментално да се докаже необходимостта от прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване, ще се повлияе на изобразителна подготовка на студентите от педагогическите специалности чрез стимулиране на творческия им потенциал, подпомагане развитието на изобразителните им умения и творческото мислене.

Целта на изследването определя реализирането на следните **задачи**:

1. Теоретично проучване на литература и конструиране теоретична основа на изследването.

2. Да се проучат и конкретизират основните предпоставки за избора на определени подходи, методи и принципи в художественото образование, чиято цел е усвояването на специфичните за изобразителното изкуство знания, умения, компетентности и изявата на творческата индивидуалност на учащите.
3. Създаване на експериментален обучителен модел.
4. Конструирание на концептуалната рамка на изследването.
5. Диагностициране степента на изобразителна подготовка и умения за използване на разнообразни изобразителни материали в началния и финалния етап изследването.
6. Анализ на емпирични данни от експерименталното изследване според системата от определените критерии, показатели и степени на оценка.
7. Формулиране на изводи и заключения.

4. Кратко съдържание на дисертационния труд

Структурата на дисертацията е подчинена на формулираната цел и изпълнението на поставените задачи. Резултатите от цялостното теоретично и експериментално изследване са представени в увод, три глави и заключение и изводи.

В *глава първа* са отразени проучването и анализа на теоретични постановки и обосновки. Разгледани са съвременните тенденции в развитието на съвременното изкуство.

Направено е проучване на материалите и техниките на рисуване в исторически аспект, разгледано е модерното изкуство, което поставя началото на промяна в начина на рисуване и експериментирание с изобразителните материали и съвременното изкуство с неговото културно многообразие технологично развитие. Разгледани са съвременните експериментални техники на рисуване, приложими в обучението на студентите и учениците

от началото училище, интерактивни методи в обучението по изобразително изкуство, развиващи и творчески възможности на съвременните техники на рисуване и възможностите, които предоставя съвременната учебна програма.

Глава втора е посветена на обосновка на концепцията, методиката и организацията на изследването. Изяснена е целта и са конкретизирани основните задачи. Изведена е работна хипотеза, измервателният инструментариум е избран и съобразен с методологията на педагогическите изследвания. Уточнени са критерии и показатели за отчитане на резултатите от емпиричното изследване.

В *глава трета* са представени, анализирани и интерпретирани данните, измерени с диагностичния инструментариум. Направен е анализ на експеримента в началното училище и експеримента със студенти от педагогическите специалности.

На тази база са изведени данните от прилагане на модела и са описани очакваните резултати. Изводите и заключението очертават бъдещите перспективи за научни изследвания по темата и възможности за приложението му в педагогическата теория и практика.

ГЛАВА ПЪРВА

1. Съвременни тенденции в развитието на изобразителното изкуство

Съвременното изобразително изкуство е резултат от развитието на изкуството от началото на 20 век, когато се появява модерното изкуство. Идеята за модерността занимава хората на духа отдавна. Тя характеризира промяната в мисленето и новия поглед на човека към света, към себе си и към изкуството което създава. От средата на 19 век, в Европа се оформя творческа среда, която дава тласък на развитието на модернизма като реакция срещу Реализма и Натурализма в изкуството. Корените на Модернизма са в благодатната почва на Романтизма и най вече в романтичeskата философия и художествена практика на късния романтизъм. (Д. Добрев, 2014,184). Съвременното изкуство стъпва на основата изградена от модерното изкуство и продължава тенденцията за свободно себеизразяване без ограничения от правила, канони. Използва разнородни материали и нови техники, възползва се пълноценно от научни открития и съвременните технологии. Съвременното изкуство използва публичното пространство за изложбена площ и съществува под формата на събитие, пърформанс или онлайн. Търси активен диалог със зрителя и вече не е индивидуален акт а колективен продукт и все повече придобива глобален характер.

1.1.1. Материали и техники използвани в изобразителното изкуство в исторически аспект

Разглеждайки различните материали и техники използвани в изобразителното изкуство в исторически аспект, се установява, че то е тясно свързано с общественото развитие, научните открития, с разширяването опознаването на географските територии и достъпа до нови материали и суровини. Основните материали за рисуване са минерални пигменти и свързватели от растителни лепила или яйчен жълтък. Поради нетрайността на свързвателите, боите са се приготвяли непосредствено преди започване на работа, което значително усложнява процеса на работа. За основа се използват добре изгладени дървени плоскости, понякога с прилепено платно, грундирано с туткалена емулсия. Първоначално се правят подготвителни рисунки, подготвя се повърхнината за живописване и се рисува композицията върху тази повърхнина. Използват се четки от космите на различни животни, а до откриването на графита, моливи от сребро, въглен, туш от сажди. С географските открития асортиментът от материали, използвани в изобразителното изкуство, значително се увеличава. За основа вече се използва платно от лен или юта, изпънато върху подрамка и грундирано с полумаслен грунд. Внасянето на различни масла от новооткритите територии променя технологията на производство на бои. Минералните пигменти вече се смесват с масла, най-вече ленено масло, което дава възможност боите да изсъхват по-бавно и да се съхраняват продължително време. Този начин на работа е бил възприет от почти всички художници и се налага в школите при обучение. Техниката позволява цялостно овладяване на изобразителното пространство и поднасяне на идейният замисъл, както и качество и трайност на художественото произведение,

добре е проучена и описана, приложима в днешните условия, съобразена със спецификата на съвременната живопис.

1.1.2. Модерно изкуство

С появата на импресионизма, като течение в изобразителното изкуство, се променят техниките и начина на работа с изобразителните материали.

Художниците импресионисти много често работят на открито, а налагането на пленерната практика значително скъсява времето за създаване на една картина. Това води до промяна начина на работа с четката, като вече не се изграждат гладки повърхности с преливащи мазки. Използват се ярки, наситени цветове като боята се нанася с едри, накъсани мазки, в повечето случаи без довършително обработване. Следващите модерни течения в изобразителното изкуство също допринасят за промяна начина на работа, като включват и не изобразителни материали при изграждане на изобразителното поле.

1.1.3. Съвременно изкуство

За съвременно изкуство приемаме творчеството на художниците след Втората световна война до днес. Светът постепенно се глобализира, отваря се към културно многообразие и технологично развитие. Идеята, обектът на изобразяване, материалите и техниките, които се използват от изкуството, излизат границите на традиционното. Съвременните технологии дигитализацията, стават част от съвременното изкуство. Според Д. Аврамов, рухва модернистичния мит за „видовата чистота“ като изчезват границите между живопис, графика, скулптура и архитектура, заедно с това и между изкуство и не изкуство. Традиционните, класически материали, средства и процедури (платно, картон, хартия, стена, камък, дърво, бронз, метална плоча, маслени, акварелни и графични техники, четка, резец и т.н.) са заменени с готови или индустриално произведени обекти, подредени или

безразборно разхвърляни в изложбена, музейна или обкръжаваща среда – алтернативно пространство. (Д. Аврамов, 2009, стр.16)

1.2.1. Съвременни изобразителни техники, приложими в обучението по изобразително изкуство

Съвременните изобразителни техники, приложими в обучението по изобразително изкуство са пряко заимствани от стилите на модерното и съвременно изкуство. Те се използват, за да приобщят знанията, представите и възприятията на учениците и студентите до светоусещането в създаването на една модерна и съвременна творба. много от техниките пряко копират начина на нейното прилагане в професионалното изкуство, други са преработени или “перифразирани” за да отговорят на необходимостите и възможностите при прилагането им в учебния процес и съобразно възрастовата характеристика на обучаемите.

1.2.2. Съвременни експериментални техники на рисуване, приложими в обучението по изобразително изкуство

Съвременните техники на рисуване и експериментирането с изобразителните материали са част от обучението по изобразително изкуство. Преподаването на предмета е свързан с постоянното експериментиране с различните материали, с цел по доброто опознаване и увеличаване възможностите за прилагане в изграждането на изображението. Тук разглеждаме някои експериментални техники, които се прилагат в обучението по изобразителното изкуство в началното училище и студентите от педагогическите специалности.

1.2.2.1. В обучението в началното училище

Техниките на рисуване, използвани от съвременните художници се прилагат и в обучението по изобразително изкуство. В настоящата дисертация ги разглеждаме според практическото прилагане на художествените материали, които са заложи в учебната програма.

Акварел.

Акварелните бои са най-масово използвани в обучението по изобразително изкуство. Традиционното използване на акварелните бои се свежда до техниките „мокро върху сухо“ и „мокро върху мокро“, като може да се комбинират и двете. Визуалните качества на рисунката значително се променят, ако акварелът се използва съвместно с маслен пастел. Тук разглеждаме още и полагане на акварелни петна чрез издухване, пръскане с четка, използване на морска сол. Естетическите качества на детската рисунка значително се подобряват, ако се използва повече от една акварелна техника. Съчетаването на мокро върху мокро, рисуване чрез издухване на петната, пръскане и ефекти от морска сол, променят изцяло визуалното излъчване и художествената изразителност.

Темпера.

Темперните бои също са водоразтворими и представляват пастообразна, непрозрачна цветна маса. Те дават разнообразни варианти за работа. Традиционното ползване темперната боя се извършва чрез равномерно разнасяне с четка, до запълване на цветните полета. Пастообразната структура позволява да се правят рисунки с натрупване на дебел слой. Темперните техники които може да се използват в началното училище са свързани с възрастовите възможности и доброто познаване възможностите на материала. Прилагат се техниките поантилизъм, монотипия, рисуване с пръсти или цяла ръка, използване на шпакла. Темперните бои дават възможност за създаване на рисунка чрез

отпечатване на материали с различна текстура. Използват се природни форми, текстил, предмети от бита и промишлеността.

Апликиране (Колаж).

Използването на апликацията като художествена дейност започва още в детската градина. Разглеждайки различните видове изобразителна дейност, Легкоступ определя апликацията като изображение, притежаващо голяма условност в сравнение с другите видове плоски изображения – рисунка, живопис. (Ангелова, Л., Легкоступ, П., 2014, стр.167) Към апликирането спадат и различните начини за правене на колаж. Традиционният колаж се прави чрез изрязване на снимки и залепяне според зададената тема. Може допълнително да се дорисува за да се създаде конкретност на изказа. Използването на природни материали за изграждане на изображение предизвиква интерес и стимулира активна изобразителна дейност. Разноцветни листа, клонки, семена, шишарки и др. са материали с които се създават рисунки, даващи възможност на всички деца да се включат в изобразителния процес.

Смесени техники.

Техника, при които се използват два и повече изобразителни материала едновременно. Комбинирането на различни материали се подчинява на идейния замисъл и не трябва да се прилага самоцелно. Отделните материали се полагат в определена последователност, в зависимост от състава им. С прилагане на смесени техники в часовете по изобразително изкуство се дава по-голяма творческа свобода и разширяват обхватът на изобразителните възможности. Развиват се мисленето и въображението, тъй като изграждането на рисунката със смесена техника е различно в сравнение с използването на чиста техника. Дават възможност за по-добро опознаване на материалите и увеличава начините за използването им.

1.2.2.2. В подготовката на студентите от педагогическите специалности

Използването на съвременни експериментални техники на рисуване е част от практическото обучение по изобразително изкуство на студентите от педагогическите специалности. Динамиката в развитието на различните области от съвременния живот и съвкупността от промени в съвременното изкуство, изисква в подготовката на педагогическите кадри в областта на изобразителното изкуство да се използва многообразието от възможности на изобразителните материали и техники. Познаването и овладяването на изобразителните материали и експерименталните техники на рисуване, съчетани с добрата методическа подготовка, води до правилното ориентиране в проблемите на изобразителното изкуство и успешното протичане на учебния процес. Експерименталните техники на рисуване и материалите, които използват съвременните изобразителни изкуства дават възможност за развитие на творческия потенциал на студентите. Студентите имат възможност да разширят своите познания и умения чрез факултативната дисциплина „Съвременни техники в обучението по изобразително изкуство“. При изучаването ѝ те се запознават с теоретичните особености на съвременните визуални изкуства, с различните техники на изграждане на произведения на изобразителното изкуство в съвременността. С развитието на стиловете в изкуство в съвременното, постмодерно общество както и със съвременни техники на преподаване, приложими в обучението по изобразително изкуство в детската градина и началното училище. Експерименталните изобразителни техники, с които се запознават студентите по време на своето обучение, са свързани с основните материали използвани в часовете по изобразително изкуство в детската градина и началното училище. Тук разглеждаме

живописни, графични и експериментални техники прилагани в приложното изкуство, свързани със съответните материали.

1.3. Съвременни интерактивни методи в обучението по изобразително изкуства

Терминът интерактивност произхожда от английския глагол „interact“ (inter – взаимно, act – действам), на български език – „взаимодействаме си, влияем си взаимно“. Взаимодействие между хората в процеса на общуването им, се нарича интеракция. Интерактивните методи са основани на принципите на взаимодействието и активността на обучаемите. Те са помощни на основните методи и трябва умелото да се съчетават за да доведат до ефективност в учебния процес по изобразително изкуство.

При създаването на интерактивни уроци по изобразително изкуство трябва да се има предвид, че съдържанието на обучението по този предмет има сравнително малък теоретичен компонент, поради което не се използват някои форми на интензификация, но има благоприятни условия за осъществяване на творчески задачи.

Въвеждането на интерактивни технологии изисква учителят по изобразително изкуство да промени своята роля. В традиционния урок по изкуство, акцентът в рисуването е върху реализма, въпреки че децата често използват фантастични елементи, които са значими за тях. Когато обсъжда работата им, учителят става слушател, а не наставник. В диалога „учител-ученик“ трябва да се включва обсъждане с ученика на композиционното изграждане на произведението, общуване с него, като с художник, тъй като отклоненията от композиционните правила могат да бъдат умишлени, изразяващи художествено намерение. Благодарение на това ученикът осъзнава своята значимост и творческа изява. Използването на интерактивни методи и педагогически технологии в уроците по изобразително изкуство допринася за формирането на учебна мотивация, творческа и познавателна активност, самостоятелност,

отговорност; критично и художествено-образно мислене на учениците, способност за самостоятелно търсене на информация.

1.4. Развиващи и творчески възможности на съвременните техники за рисуване в обучението по изобразително изкуство

Една от задачите на съвременното образование е развиване творческите възможности и художествено-естетическите възприятия на обучаемите. Най благоприятен начин за осъществяването на тази задача е изобразителната дейност. Различните видове изобразителни дейности, застъпени в учебните програми се базират на основните видове изобразително изкуство – живопис, графика, скулптура, приложни изкуства. Специфичните възможности на всеки вид имат своето въздействие, но самостоятелно невинаги способстват за пълноценно развитие на творческия процес. Това налага взаимодействие между отделните видове изобразително изкуство и материалите които то използва. Многообразието на експериментите с изобразителните техники и понякога непредвидимият краен резултат дава възможност учебното съдържание да не се планира като краен продукт или проект, с предварително определени параметри и граници, непозволяващи проява на креативност. Може да се подходи по различни начини, по които да се предложи модела, разработката и реализацията на идеята. Изобразителното изкуство с неговите видове, жанрове, техники и материали дава възможности за много интерпретации на един и същ идеен замисъл.

1.5. Възможностите които предоставят изобразителните техники в съвременната учебна програма по изобразително изкуство

Учебната предмет изобразително изкуство в началния образователен етап изгражда художествената и естетическа култура на учениците и допринася за развитие на творческите им способности. Неговите цели и задачи са пряко насочени към постигането на ключовата компетентност, културна компетентност и изразяване чрез творчество, чиито измерения в началния етап на основното образование се свързват с възможностите за стимулиране на детското въображение и за изразяването на емоции в процеса на изобразителната дейност. Акцентът в учебната програма по изобразително изкуство за I клас е върху знанията, уменията и отношенията, свързани със създаване на реални и фантазни образи на обекти чрез използване на разнообразни материали и пособия; възприемане на произведения от изобразителното изкуство и илюстрации на литературни творби; познаване и използване на визуални знаци в различни области на живота, осигуряващи възможност за по-пълноценна адаптация на учениците в социална среда. Б. Дамянов разглежда съвременните учебни програми по изобразително изкуство, като документ в който е зададен широк културно образователен контекст, осигуряващ пълноценно обучение и условия за развиване на богата художествена култура у учениците. Учебните програми са отворени и дават възможност за творчески инициативи на учителя, чрез прилагане на различните съвременни техники за рисуване. Учебното съдържание е представено в раздели:

- ядра на учебното съдържание (области на компетентност)
- стандарти на учебното съдържание
- очаквани резултати
- ключови понятия
- дейности
- междупредметни връзки

ГЛАВА 2:

Концептуална рамка на изследването

В концептуалната рамка на изследването са включени организацията и провеждането на експерименталното изследване, целите, задачите, хипотезата, обект и предмет на изследването. Обект на разглеждане са и критериите и показателите на експерименталното изследване.

2.1. Организация и провеждане на експерименталното изследване

Педагогическият експеримент се осъществи чрез организирани практически занятия, съчетани с учебната програма. Основен компонент на експеримента е обвързването на задачите с използването на материали и техники на рисуване, използвани в съвременното изкуство.

Изследването се проведе на два етапа. В първия се проведе експеримент с 23 деца от 1-ви клас в СУ „Железник, гр. Стара Загора.

Във втория етап се проведе експеримент със студенти от специалност ПНУП, ПФ на ТрУ. Експерименталното изследване се извърши в три етапа: констатиращ, формиращ и контролен.

2.2. Цел, задачи, хипотеза на изследването. Обект и предмет

С настоящото изследване предлагаме система на обучение, в която чрез прилагане на съвременни експериментални техники да се повлияе на изобразителна подготовка учениците от началното училище и студентите от педагогическите специалности.

Основната **цел** на изследването е теоретически да се обоснове, методически да се разработи и експериментално да се докаже необходимостта от прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване за да се повлияе на изобразителна подготовка на студентите от педагогическите специалности чрез стимулиране на творческия им потенциал, подпомагане развитието на изобразителните им умения и творческото мислене.

Целта на изследването определя реализирането на следните **задачи**:

1. Теоретично проучване на литература и конструиране теоретична основа на изследването.
2. Да се проучат и конкретизират основните предпоставки за избора на определени подходи, методи и принципи в художественото образование, чиято цел е усвояването на специфичните за изобразителното изкуство знания, умения, компетентности и изявата на творческата индивидуалност на учащите.
3. Създаване на експериментален обучителен модел.
4. Конструиране на концептуалната рамка на изследването.
5. Диагностициране степента на изобразителна подготовка и умения за използване на разнообразни изобразителни материали в началния и финалния етап изследването.
6. Анализ на емпирични данни от експерименталното изследване според системата от определените критерии, показатели и степени на оценка.
7. Формулиране на изводи и заключения.

Обект на изследването са изобразителната дейност в обучението на студенти от педагогически специалности при прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване.

Хипотеза: Теоретико-експерименталното изследване е построено върху следната хипотеза: Ако теоретически да се обоснове, методически да се разработи и експериментално да се докаже необходимостта от прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване ще се повлияе на изобразителна подготовка на студентите от педагогическите специалности чрез стимулиране на творческия им потенциал, подпомагане развитието на изобразителните им умения и творческото мислене.

Обект на изследването са изобразителната дейност в обучението на студенти от педагогически специалности при прилагане на система за обучение по изобразително изкуство чрез съвременни експериментални техники на рисуване.

Предмет на изследването са съвременни и експериментални техники на рисуване в подготовка на студенти от педагогически специалности.

Методологическа и теоретична основа на научното изследване са:

- изследвания на чуждестранни и български учени в областта на развитието на детското и студентско изобразително творчество;
- изследвания, свързани със спецификата на методиката на преподаване на изобразително изкуство;
- изследвания, свързани с характеристиката на съвременното поколение ученици и студенти и произтичащите от това наложителни промени в процеса на обучението им
- държавни и институционални документи, учебна документация.

За изпълнение на целта и задачите на изследването са приложени следните **методи на изследване**:

В теоретичен план са използвани както **индуктивни**, така и **дедуктивни методи** на изследване **за да се** изпълнят описателни, обяснителни и прогнозиращи функции. Чрез прилагането на **индуктивните методи** се търсят общите свойства и закони при изследването на фрагментни данни и явления в проучванията на изобразителните дейности и резултатите от тях.

В теоретичното изследване чрез тяхното използване се цели да се достигне до по-обща изводи и заключения. Прилагането на **дедуктивните методи** има за цел да използва общите положения и постановки за да се формулират умозаклучения по-малко общ извод.

Емпиричните методи позволяват да се обхване изменението и развитието на личността в резултат на едно или друго въздействие. Те се използват за събиране и систематизиране на емпирични данни за реално съществуващи педагогически явления и процеси. Анализът на тези данни позволява също така описание, обяснение или прогнозиране на интересуващите изследователя събития, процеси, явления, анализ и проучване на научна литература на български и чуждестранни учени по разглежданите проблеми, архивни документи, дисертационни изследвания, периодични издания и литература.

Контент-анализ за изследване на явното и скритото съдържание на определен обем от учебен и изобразителен материал чрез използване на класификационни форми за оценка, при включването им в таблици диаграми и оценяване на ключовите символи и теми, за да се установи значението им и вероятен ефект.

- анализ на характеристиките на поколението на учениците и студенти днес;
- анализ на резултатите от творческата дейност на учениците и студентите от Педагогически факултет на Тракийски университет
- анализ на разработените творчески задачи, реализирани чрез различни форми и методи на интерактивно обучение и на неговото влияние върху творческата активност на студентите;

педагогическо наблюдение – открито и пряко;

педагогически експеримент – провеждане на констатиращ, формиращ и контролен педагогически експеримент, чрез който се

изследва влиянието на създадената система за обучение по

изобразително изкуство със съвременни експериментални техники на рисуване за да се повлияе на изобразителна подготовка на студентите от педагогическите специалности върху творческата им дейност;

- *педагогическо моделиране* – моделиране в обучението чрез преход от образни модели към изобразителни концептуални модели с цел развитие на мисленето на студентите, „активизиране на процесите в мотивационно-познавателната им сфера, до прилагане на полученото знание в нови проблемни ситуации” (Цанков, 2010: 104);
- *метод на експертните оценки.*

2.2.1. Критерии и показатели на експерименталното изследване

Оценяването бе изградено въз основа на следните критерии и показатели:

1. Критерий: Дидактичност

1.1. Показател: Композиция

1.1.1. Степен на оценка.

- **Незадоволителна** – изобразителните елементи са разположени хаотично, неорганизирано в рисувалното поле. Липсва смислова и композиционна връзка между отделните елементи.
- **Задоволителна – Фризова композиция.** Разполагане елементите на композицията в една линия по долния ръб на листа.
- **Добра – Пространствено построяване.** Опити за предаване на пространство чрез смесване на 2 и 3 гледни точки.

- Отлична - Планово построяване. Разполагане на елементите в 2 или 3 пространствени плана.

1.2. Показател: Техническа изразителност.

1.2.1. Степен на оценка.

- Незадоволителна - Не се работи с предложените техники и материали.
- Задоволителна - Смесване на предложените материали и техники със стандартни.
- Добра - Използват се предложените техники, но се справя само с някои изображения.
- Отлична - Използват се всички възможности на предложените техники.

1. Критерий: Естетичност.

2.1. Показател: Богатство на изразни средства.

2.1.2. Степен на оценяване.

- Незадоволителна - Използване на един материал и цвят.
- Задоволителна - Използване на два цвята и материали.
- Добра - Използвани са повече на брой изображения, цветове и материали.
- Отлична - Нестандартност на рисунката.

2.2. Показател: Емоционално-естетическо въздействие на рисунката.

2.2.1. Степен на оценяване.

- Незадоволителна - Липса на съответствие между включените изображения, композиция и емоционално въздействие.
- Задоволителна - Наличие на сюжетно смислова връзка между изобразените обекти и слабо емоционално въздействие.
- Добра - Връзка между композиционното и цветово изграждане и емоционално въздействие.
- Отлична - Проява на творчество и цялостно смислово и емоционално въздействие на рисунката.

2.3. Концепция на педагогическия експеримент в началното училище

Педагогическият експеримент се осъществи чрез организирани практически занятия, съчетани с учебната програма, без да нарушаватнейната цялост. Основен компонент на експеримента е обвързването на задачите с използване и експериментирание на материали и техники на рисуване, използвани в съвременното изкуство.

Изследването се проведе с 23 деца от 1-ви клас в СУ „Железник, гр. Стара Загора. Експерименталното изследване се извърши в три етапа: констатиращ, формиращ и контролен. Експеримента бе осъществен в рамките на една учебна година, в периода 09.2018-2019г. Костатиращият етеп бе проведен в два урока с определени теми и материали по избор, без активна наямеса на препшодавателя. Формирацият етап бе проведен в девет урока по определени теми с активното учтие на преподавателя по отношение на материалите и техниките за работа. Контролният етап бе проведен в един урок с работа по зададена тема и използване всички знания и умения за работа с изобразителните материали, придобити във формирация етап.

2.4. Концепция на педагогическия експеримент със студентите от педагогическите специалности

Наблюдението и изследването по темата се проведеха по време на упражнения в дисциплините „Методика на обучението по изобразително изкуство“ и „Съвременни техники на рисуване в обучението по изобразително изкуство в началното училище и детската градина“, със 21 студенти от втори, трети и четвърти курс от Педагогически Факултет на Тракийски Университет гр. Стара Загора. Експеримента бе осъществен в рамките на един семестър, в периода 09.2018-12.2018г.

В констатиращия етап се проведе едно упражнение с тема и материали по избор. Формиращият етап бе в рамките на четири упражнения, като темите отново бяха по избор на студентите, но бяха предложени повече материали. Бяха демонстрирани различни техники и използване на тези материали. Контролният етап бе в рамките на едно упражнение с използване на смесени техники на работа.

ТРЕТА ГЛАВА

3. Анализ на резултатите от експеримента в началното училище – 1-ви клас.

Резултатите, получени от отделните етапи на експеримента, са представени в таблица. За сравнителен анализ на оценките по определените критерии и показатели се използва статистическия показател за средна аритметична претеглена величина. Изчисляваме по формулата: $X_{\text{пр}} = \sum x_i \cdot f$.

$X_{\text{пр}}$ – средна претеглена величина

x_i – рангов ред

f – абсолютна честота

$\sum f$ – сбор на абсолютната честота

По данните от таблиците се изчисли средната аритметична претеглена величина за предложените показатели по съответните критерии.

Резултатите от констатиращия етап показват, че много малък процент от учениците използват повече от един материал. Трудно запълват полетата, като хаотично нанасят едри щрихи или оставят линията да носител на цвета. Преобладава фризовата композиция, но се наблюдават и рисунки с хаотични елементи, без смислова връзка и сюжетно развитие. Изследваните ученици се придържат към уменията придобити в доучилищния период на обучение, достигнали са определени изобразителни възможности, но изпълняват поставената задача по определен стереотип, без да търсят повече изразни средства.

Учениците се ориентират към материала и техниката, които познават най-добре – молив, флоумастер и пастел. Видимо е, че това е резултат от изграждане на стереотипи в цветовото изграждане и композиционната структурата на рисунката, което не позволява на учениците да изразяват своето емоционално отношение към зададената тема. Ниско е и нивото на естетическото въздействие на

детската рисунка. Установи се, че използването на едни и същи материали и една и съща техника при различните изобразителни задачи е масова практика в часовете по изобразително изкуство. Не се използват възможностите на различните видове бои, както и разнообразните техники използвани от съвременното изобразително изкуство. Така не се дава възможност на учениците да проявят повече креативност и емиционално отношение към действителността и изкуството.

При направения анализ на резултатите от контролния етап, се установи значителен ръст на отличните оценки. В рисунките на учениците се виждат нарасналите възможности и умения които са придобили в резултат на прилагане на техники на рисуване, използвани от съвременните художници. Наблюдава се и засилен интерес към промяната начина на използване на изобразителните материали и комбинирането им с неизобразителни. По показател 1 на критерии 1 и 2 – композиция и богатство на изразните средства, отличните оценки са над 50%. По другите два показателя, техническа изразителност и емоционално естетическо въздействие на рисунката също има повишение – 47.8%.

3.1. Анализ на резултатите от експеримента със студенти от педагогически факултет

Резултатите, които се получиха след направения експеримент, са представени във вид на таблици и диаграми. Задълбочен анализ бе направен на всяко упражнение с различните изобразителни материали. Рисунките на студентите са оценени по определените критерии и показатели. Към резултатите са включени и впечатленията от протичането на междинните конферанси, проведени по време на експеримента.

При констатиращия етап студентите бяха поставени в ситуация сами да избират темата, материалите и техниките с които да работят.

Констатиращата задача се постави в рамките на стандартно упражнение по изобразително изкуство. За да се установят реално възможностите и нивото на подготовка студентите, те са оставени да работят без педагогическа подкрепа на

преподавателя. Обсъдени са предварително възможни теми за изобразяване, без уточняване и конкретни насоки относно възможностите за избор на материалите и начините за изполаването им. В този етап на изследването, студентите подхождат формално, без ентузиазъм и с липса на желание за изпълнение на изобразителни дейности. При избора на изобразителен материал и начина на работа с него, се установи че студентите избират стандартни мартериали и придобити стереотипни навици прилагани систематично в доакадемичния период на обучение. Предпочитани материали са цветните моливи, флумастер и отчасти маслен пастел. Наблюдава се затруднения при изграждане на конструктивните особености на предметите, което води до демотивиране и отказ за изпълнение на задачите, поради явна неудовлетвореност от изобразителния резултат. Затруднения наблюдаваме и при цветовите решения и тоналното изграждане на рисунките. Използват се предимно основни цветове, липсват умения за нюансиране и съчетаване на цветовете в тоналности и цветови гами. При композиционното построяване липсва оригиналност на композиционните решения, преобладават фризовите композиции и не е отразено трето измерение.

Оценките поставени при анализа на рисунките от контролния етап показват, че по четирите показателя имаме повишение на добрите и отлични резултати, а незадоволителните са минимални или липсват. На база цифровите показатели, резултатността може да се приеме като статистически значима и представлява интерес за изследователска работа. Констатира се значително израстване в композиционното построяване, визуалните и естетически качества на рисунките. В резултат на експериментиране с изобразителните материали, се увеличи интереса към техните възможности и прилагането им в учебната дейност.

3.1.1. Сравнителен анализ на експеримента със студентите от педагогическите специалности и експеримента в първи клас

За да се установи каква роля имат съвременните експериментални техники на рисуване в обучението на студентите от педагогическите специалности и обучението по изобразително изкуство в първи клас, сравнихме получените степени на оценка по отделните критерии и показатели в констатиращия и контролния етап.

При направения анализ на констатиращия етап от експеримента, проведен със студентите от Педагогически факултет, специалност ПНУП, се установиха високи цифрови показатели на незадоволителните оценки и по двата критерия – дидактичност и естетичност. Незадоволителните и задоволителните оценки при критерии „Дидактичност“, показател „Композиция и готовност за работа“ са 28.55% и 33.3%, при показател „Богатство и експресивност на колорита“ – 38.1% и 19.1%. Критерии „Естетичност“, показател „Емоционално - естетическо въздействие“ незадоволителните оценки са 28.8% а задоволителните 33.3%, показател „Проява на творчество“ незадоволителни 33.3%, задоволителни 28.6%.

Анализа на констатиращия етап от експеримента с учениците от първи клас установи по високи цифрови показатели на незадоволителни оценки от тези, получени при оценяването на експеримента със студентите. Критерии „Дидактичност“, показател „Техническа изразителност“ – 91.3% и показател „Богатство на изразните средства“ – 78.3%. Задоволителните оценки са повече при критерии „Дидактичност“, показател „Композиция“ – 65.2% и критерии „Естетичност“, показател „Емоционално – естетическо въздействие“ – 61%.

Констатиращ етап студенти

Таблица 1

Критерии	Показатели	Степен на оценка							
		Незадоволителен -1т.		Задоволителен -2т.		Добър -3т.		Отличен -4т.	
		брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
Дидактичност	Композиция и готовност за работа	6	28,5	7	33,3	4	19,1	4	19,1
	Богатство и експресивност на колорита	8	38,1	4	19,1	6	28,5	3	14,3
Естетичност	Емоционално-естетическо въздействие	5	23,8	7	33,3	5	23,8	4	19,1
	Проява на творчество	7	3,3	6	28,6	5	23,8	3	14,3

Констаиращ етап ученици

Таблица 2

Критерии	Показатели	Степен на оценка							
		Незадоволителен -1т.		Задоволителен -2т.		Добър 3т.		Отличен 4т.	
		рой		рой		рой		рой	
Дидактичност	Композиция	4	7.4	15	5.2	3	3		,4
	Техническа изразителност	21	1.3	2	.7	0	0	0	0
Естетичност	Богатство на изразните средства	18	8.3	3	13	2	,7	0	0
	Емоционално-естетическо въздействие	2	8.6	14	61	4	7.4	3	3

При наблюдение на изобразителния процес по време на констатиращия етап на експеримента с учениците, се установи, че високият процент на незадоволителни оценки е в резултат на

недостатъчното познаване възможностите на изобразителните материали. Продължителното използване на едни и същи материали с ограничени изразни средства се отразява на техническата изразителност на рисунката. Децата по-трудно вземат самостоятелно решение за експериментиране с материалите.

При направения анализ на контролния етап от експеримента със студентите се установи значително увеличение цифровите показатели на отличните оценки. Критерий „Дидактичност“, показател „Композиция и готовност за работа“ – 47.6%, показател „Богатство и експресивност на колорита“ – 71.4%. Критерий „Естетичност“, показател „Емоционално – естетическо въздействие – 57.1%, показател „Проява на творчество“ – 61.9%.

В резултат на приложените експериментални техники на рисуване се увеличиха и цифровите показатели на оценките при експеримента с учениците. Критерий „Дидактичност“, показател „Композиция“ – 52.2%, показател „Техническа изразителност“ – 47.8%. Критерий „Естетичност“, показател „Богатство на изразните средства“ – 52.2% и показател „Емоционално естетическо въздействие“ – 47.8%.

Сравнителният анализ от констатиращия и контролния етап на двата експеримента, показва, че с прилагане на експериментални техники на рисуване в обучението на студентите от педагогическите специалности и учениците от началното училище, има своя съществена роля за подобряване и ефективността на учебния процес. При паралелното проследяване развитието на изображенията, композиционното постоянство и богатството на изразните средства в рисунките на учениците и студентите, се установи прогресивно подобрене на еволюцията на отделния образ, композиция, колорит, емоционално естетическо въздействие.

Контролен етап студенти

Таблица 3

Критерии	Показатели	Степен на оценка							
		Незадоволителен -1т.		Задоволителен -2т.		Добър 3т.		Отличен 4т.	
		брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
Дидактичност	Композиция и готовност за работа	-	-	2	9.5	9	42.9	10	47.6
	Богатство и експресивност на колорита	-	-	2	9.5	4	19.1	15	71.4
Естетичност	Емоционално-естетическо въздействие	1	4.8	1	4.8	7	33.3	12	57.1
	Проява на творчество	-	-	-	-	8	38.1	13	61.9

Контролен етап ученици

Таблица 4

Критерии	Показатели	Степен на оценка							
		Незадоволителен -1т.		Задоволителен -2т.		Добър 3т.		Отличен 4т.	
		брой		брой		брой		брой	
Дидактичност	Композиция	0	0	4	17.4	7	0.4	12	52.2
	Техническа изразителност	0	0	2	8.6	10	3.5	11	47.8
Естетичност	Богатство на изразните средства	0	0	2	8.6	9	39.1	12	52.2
	Емоционално-естетическо въздействие	0	0	2	8.6	10	3.5	11	47.8

ИЗВОДИ

На основа получените резултати от направените експерименти, проучването в литературата, личните наблюдения по време на експеримента и педагогическия опит, могат да се направят следните изводи:

Студентите от педагогическите специалности и децата от първи клас започват своето обучение със сравнително ниско ниво на възможности и умения в областта на изобразителното изкуство. При студентите това се дължи на качествено обучение в до академичния период или на отдалечеността от времето когато са използвали изобразителни материали. При учениците от първи клас, от значение е качеството на подготовка в доучилищния период, начинът на провеждане на ситуации и степента на посещаемост на учебно заведение.

Ограничените изобразителни възможности и познания за материалите водят до демотивация и отказ за изпълнение на задачите при обучението на студентите. Формалното провеждане на часовете по изобразително изкуство, недостатъчното използване възможностите на изобразителните техники и материали както и натовареността на учебната програма в първи клас формират отдръпване и липса на отношение към изобразителния процес.

Стриктното придържане към учебните програми, без влагане на творческо отношение при провеждане на занятията, води до формализиране на процеса и създаване на определен стереотип на изграждане на рисунката.

Прилагането на съвременни експериментални техники на рисуване в подготовката на студентите от педагогическите специалности и в обучението по изобразително изкуство в първи клас, води до приобщаване към изобразителния процес и преодоляване на застойните процеси. Експериментирането с изобразителните

материали и техники, дава възможност за по-пълно опознаване, свобода на прилагане и влагане на творчество при изпълнение на задачите.

Предложените експериментални техники в експериментите със студентите и учениците от първи клас значително подобриха естетическите качества на изображението. Чрез тяхното прилагане се постига оригиналност на мисленето, избягване на стереотипни изобразителни решения, търсене на нестандартни похвати и подходи в творческата дейност, развиване на креативността.

От направените изводи по проведените педагогически експерименти бихме могли да предложим следните препоръки:

В подготовката по изобразително изкуство на педагогическите кадри и обучението на учениците от началното училище е важно да се избягва формалното провеждане на заниманията по изобразително изкуство; да се познават етапите на протичане на изобразителната дейност, както в детска възраст, така и при професионалните творчески процеси; да се реагира навременно и адекватно при демотивация и липса на отношение към заниманията с изобразително изкуство.

Изпълнението на задачите, залегнали в учебните програми, да се интерпретира творчески, прилагайки активно възможностите на експерименталните техники на рисуване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се каже, че предложеният модел за прилагане на съвременни експериментални техники на рисуване в подготовката по изобразително изкуство на студенти от педагогическите специалности и обучението на ученици от началното училище, успява да промени отношението им към изобразителното изкуство. Уменията които придобиват студентите в процеса на експериментиране с разнообразните материали, дават по -голяма свобода при водене на практическите занятия. Опознавайки възможностите на материалите, подхождат с увереност към изпълнение на изобразителни задачи, развиват въображението си и естетическото отношение към действителността. Усвоявайки разнообразни начини за работа, характерни за съвременните изкуства, студентите увеличават своята опитност и капацитет от познания, придобиват по-богат методически инструментариум и възможност за използването му в практическите занятия. Това им помага да избегнат стандартното и шаблонно преподаване на учебния предмет „Изобразително изкуство“ в своята бъдеща реализация като педагози.

Прилагането и овладяването на експериментални техники на рисуване и използването на нестандартни материали в обучението на учениците, значително подобрява изобразителната грамотност на учебната рисунка, разбираемостта на съвременното изкуство, неговите специфика, видове и жанрове и постига по-добра композиционна организираност и цветово изграждане. Учебните рисунки, като краен резултат, са с много по-качествени естетически стойности и емоционално въздействие. Много по-добре се разбират свойствата и възможностите на изобразителните материали и се преодоляват психическите затруднения и комплекси, възпиращи изобразителната дейност, същевременно се развива въображението, нарастват творческият потенциал и емоционалното отношение към изобразителното изкуство.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Резултатите от проведените в съответствие с целта и задачите на дисертационния труд, теоретичните и експериментални изследвания се свеждат до следните основни приноси:

1. Извършено е задълбочено теоретично изследване относно тенденциите в развитието на съвременното изобразително изкуство и възникващите във връзка с това потребности и възможности за прилагане на съвременни експериментални техники на рисуване в процеса на обучение по изобразително изкуство
2. Разработеният, апробиран и предложен за изследване авторски теоретико-практически модел за постигане на изследователските цели спомага за обогатяване усъвършенстване на преподавателската дейност на в педагогическия процес на обучение по изобразително изкуство.
 - Разработени са експериментални педагогически единици, приложими в обучението по изобразително изкуство чрез прилагане на експериментални техники на рисуване в началното училище;
 - Разработени са експериментални педагогически единици, приложими при упражненията, свързани с обучението по изобразително изкуство чрез прилагане на експериментални техники на рисуване при студенти от педагогическите специалности;
3. Получени са и проверени факти и данни, свързани със съществени за педагогическата дейност явления, които могат да се използват в теоретичната и практическата дейност с цел подпомагане и повишаване на изобразителните умения, познавателната активност и педагогическата компетентност при прилагане на съвременни експериментални техники на рисуване в обучението.
4. Създадена и апробирана е система от критерии и показатели за оценка на резултатите, получени от прилагането на съвременните експериментални техники на рисуване в обучението по изобразително изкуство, която може да се използва в педагогическата практика.

Списък на публикациите по темата на дисертационния труд

1. Златева, А., Тинева-Гюрковска, К., Петров, П. "Ролята на заниманията по изобразително изкуство като форма на превенция на отпадането от училище"
сп. Педагогика кн.6, 2018
2. Петров, П. "Ролята на съвременните техники на рисуване в практическото обучение на студентите от педагогическите специалности за бъдещата им реализация"
сп. Педагогика кн. 5, 2019.
3. Петров, П. „Активирание на творческия потенциал при 7/8 годишните деца чрез прилагане на смесени техники на рисуване в обучението по изобразителни изкуство.“
CBU international conferenss inovations in science and education,
Prague, Czech Republic.
публикация – VOL.7, WWW.JURNALS.SZ, 2019.

Abstract

The material in this dissertation clarifies the need for creative experimentation with materials and techniques in the teaching of fine art to primary school students and students of pedagogical specialties . The present study is based on the study and analysis of theoretical sources, curricula and experimental work. The need of applying a system in the fine art education, by experimenting with modern painting techniques, and its influence on the pictorial preparation necessary for the pedagogical staff realisation is considered. The evaluation of the pedagogical experiment effectiveness is made on the basis of data and results processing.